

Polskie czasopisma psychologiczne w latach 1918-2000

Cezary W. Domański¹
Instytut Psychologii UMCS

THE POLISH PSYCHOLOGICAL JOURNALS BETWEEN 1918-2000

Abstract. The first Polish psychological periodical was „Polskie Archiwum Psychologii”. It originated in 1926 and was edited by Józefa Joteyko. After her death the journal was edited by Stefan Baley. The title of this periodical was changed for „Psychologia Wychowawcza” in 1938. The magazine appeared in print (at intervals) to the beginning of 2000. Before the 2nd World War a periodical of international extent was issued by Stefan Błachowski. It was „Kwartalnik Psychologiczny”. The last number of that quarterly journal was published in 1946. After the 2nd World war a few news psychological periodicals originated: „Przeгляд Psychologiczny”, „Studia Psychologiczne”, „Polish Psychological Bulletin”, „Nowiny Psychologiczne”, „Czasopismo Psychologiczne”, „Forum Psychologiczne” i „Roczniki Psychologiczne” were founded after 1989. „Charaktery” – a magazine popularizing psychology appeared in print in 1996.

Historia polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego odzwierciedla drogi powstawania i rozwoju tego rodzaju czasopism na świecie. Wiąże się też ze złożonymi losami psychologii jako emancypującej się dyscypliny, której obszary zainteresowania wchodziły wcześniej w skład filozofii czy nauk medycznych. Jakkolwiek więc za graniczną datę narodzin psychologii przyjmujemy trzecie ćwierć XIX wieku, to jednak prace na tematy psychologiczne zamieszczane były wcześniej w periodykach filozoficznych, lekarskich bądź poświęconych naukom przyrodniczym. Powstawanie samodzielnych czasopism psychologicznych było więc dowodem na stabilizowanie się nowej dziedziny wiedzy.

Okazuje się jednak, że pierwsze czasopismo *stricte* psychologiczne prawie o wiek wyprzedziło narodziny nowej nauki. Pismem tym był niemiecki periodyk „Gnoti Seauton” („Magazyn Psychologii Eksperymentalnej [...] dla Uczonych i Laików”), wydany w roku 1783 w Berlinie. Zapoczątkował on serię efemerycznych czasopism ukazujących się w latach 1784-1803, które miały w tytule słowo „psychologia” lub „nauka o duszy” (Osier, Wozniak, 1984). Jednakże za właściwy początek narodzin fachowego czasopiśmiennictwa psychologicznego uważa się powołanie pisma „Mind” w Wielkiej Brytanii (1876 r.), a następnie „Philosophische Studien” (Niemcy, 1883) oraz „American Journal of Psychology” (1887). Później powstały: rosyjskie „Problemy Filozofii i Psychologii” (1889) oraz francuskie „L'Année Psychologique” (1894). Do narodzin tych periodyków przysłużyli się czołowi psychologowie tamtych czasów: Aleksander Bain, Wilhelm Wundt, Granville Stanley Hall i Alfred Binet (Carpintero, 1997). Pisma te ewoluowały, tracąc często swój pierwotny charakter, ale równocześnie pojawiały się nowe tytuły poświęcone zagadnieniom psychologicznym. Polscy psychologowie mieli możliwość zamieszczania własnych rozpraw w tych wydawnictwach.

PIERWSZE PERIODYKI PSYCHOLOGICZNE W POLSCE

W roku 1890 powstało w Polsce pierwsze czasopismo poświęcone psychologii dziecka i pedagogice. Był nim „Przeгляд Pedagogiczny” założony przez Jana Władysława Dawida. Uważa się zresztą, że było to pierwsze tego rodzaju pismo na świecie. W 1911 r. ukazał się sygnałowy numer „Ruchu Filozoficznego” redagowanego przez Kazimierza Twardowskiego, który udostępniał jego łamy również swoim uczniom – psychologom. Jednym z pierwszych ciągłych wydawnictw psychologicznych były „Prace z Psychologii Doświadczalnej”, drukowane w latach 1913-1915 pod redakcją Edwarda Abramowskiego. Ukazały się trzy tomy prac firmowanych przez Warszawski Instytut Psychologiczny. Pismem o lokalnym zasięgu były też „Badania Psychologiczne”, wydawane od 1919 r. przez członków Lwowskiego Towarzystwa Psychologicznego, redagowane przez Kazimierza Twardowskiego.

Pierwszym dłużej utrzymującym się na rynku wydawnictw pismem psychologicznym było „Polskie Archiwum Psychologii”. Jego numer sygnałowy ukazał się jesienią 1926 r. i nosił podtytuł „Kwartalnik poświęcony zagadnieniom psychologii teoretycznej i stosowanej, wydawany przez Związek Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych”. Czasopismem kierowała Józefa Joteyko, która miała już wcześniejsze doświadczenia redakcyjne związane z założeniem i wydawaniem przeglądu „Revue Psychologique” w Brukseli (1908). W słowie wstępnym

¹ Adres do korespondencji: Instytut Psychologii UMCS, Plac Litewski 5, 20-080 Lublin.

CEZARY W. DOMAŃSKI

znalazła się informacja o tym, iż pismo będzie „otwarte dla wszelkich prac psychologicznych o naukowym poziomie, bez różnicy szkół i kierunków. Wiele miejsca mamy zamiar poświęcić polskiej twórczości naukowej, a jednocześnie utrzymywać stały kontakt z ruchem zagranicznym. Chcemy także przyczynić się do ustalenia u nas zasad naukowej krytyki” (Joteyko, 1926, s. 4). W numerze pierwszym drukowali swoje artykuły: Stefan Błachowski, Maria Grzegorzewska, ks. Mieczysław Dybowski i Ludwik Jaxa-Bykowski. Joteyko nadzorowała także wydanie pierwszego zeszytu tomu drugiego. Po jej śmierci (1928) ukazał się jeszcze drugi zeszyc tego tomu, obejmujący połączone numery 2-4. Był on w całości poświęcony jej pamięci. Następnie edycję wstrzymano na dwa lata. Wydawanie czasopisma wznowiono w r. 1930 i do wybuchu wojny wydano łącznie jedenaście tomów. Kolejne trzy części opublikowano po II wojnie światowej. Po śmierci Joteyko pismo redagował Stefan Baley. Od 1938 r. zmieniono tytuł (znacznie pomniejszonego objętościowo periodyku) na „Psychologia Wychowawcza, dawniej Polskie Archiwum Psychologii”. Każdy członek Związku Nauczycielstwa Polskiego mógł otrzymać „Psychologię Wychowawczą” bezpłatnie – jako dodatek do „Głosu Nauczycielskiego”.

W 1949 r. wydawanie czasopisma zostało zawieszono. Jego kontynuacją stała się nowa „Psychologia Wychowawcza”, której pierwszy zeszyc trafił do sprzedaży w 1958 r.

Również w latach dwudziestych zaczęto wydawać kwartalnik „Psychotechnika”. Był on poświęcony sprawom poradnictwa i doboru zawodowego oraz różnym problemom z dziedziny psychologii stosowanej. Firmowało go Polskie Towarzystwo Psychotechniczne, a redagował Tadeusz Klimowicz. Ostatni (dwunasty) rocznik ukazał się w 1938 r.

W okresie zawieszenia wydawania „Polskiego Archiwum Psychologii” pojawił się pierwszy numer „Kwartalnika Psychologicznego” (1930). Jak napisano w uwagach od redakcji, pismo to „na nowo podejmując przerywany wciąż wątek polskiego czasopiśmiennictwa psychologicznego, pragnie być trwałym wyrazicielem polskiej twórczości psychologicznej i zogniskować w sobie cały dorobek naukowy w dziedzinie psychologii w Polsce uprawianej. Ale pragnie jeszcze czegoś więcej. Pragnie bowiem być łącznikiem pomiędzy psychologią polską a obcą, mostem rzuconym z izolowanej językowo wyspy w szeroki świat” (Błachowski, 1930, s. 2). W okresie międzywojennym ukazało się jedenaście tomów kwartalnika redagowanego przez Stefana Błachowskiego. Zeszyc drugi tomu dwunastego, oprawiony i przygotowany do transportu z drukarni Uniwersytetu Poznańskiego na kilka dni przed wybuchem II wojny światowej, został zniszczony przez hitlerowców po ich wkroczeniu do stolicy Wielkopolski (Błachowski, 1947).

Profesor Błachowski pozyskał wielu autorów z zagranicy. Przed wojną w „Kwartalniku” publikowali m.in. Anglicy, Włosi, Norwegowie, Jugosłowianie, a także uczeni polscy działający poza granicami kraju (np. Franciszka Baumgarten ze Szwajcarii i Zygmunt Piotrowski z USA). Kwartalnik zamieszczał oryginalne rozprawy na tematy psychologiczne oraz ich streszczenia (w różnych językach), ponadto artykuły polemiczne i dyskusje oraz sprawozdania z książek czy przeglądy czasopism. Niekiedy trafiały się w nim wspomnienia pośmiertne i komunikaty, chociaż redaktor w słowie wstępnym do pierwszego tomu zastrzegł, iż „na podstawie układu z «Ruchem Filozoficznym», «Kwartalnik Psychologiczny» nie będzie zawierał ani drobnych zapisków bibliograficznych, ani wiadomości osobistych i wydawniczych, ani notatek o wykładach, odczytach, konkursach itp. Dział ten pozostaje w dalszym ciągu domeną «Ruchu Filozoficznego», który pod wytrawną redakcją Kazimierza Twardowskiego informuje od dwudziestu blisko lat o polskim i zagranicznym ruchu w dziedzinie szeroko pojętej filozofii” (Błachowski, 1930, s. 4).

Po II wojnie światowej ukazał się jeden (ostatni), trzynasty tom „Kwartalnika”. Zawierał rozprawy Romana Ingardena, Marii Librachowej, Mieczysława Dybowskiego, Józefa Reutta, Tadeusza Zaworskiego, Władysławy Mielczarskiej i Tadeusza Tomaszewskiego. Kolejne dwa tomy, przygotowane do druku w latach 1949-1951 jako organ Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, nie zostały wydane z przyczyn finansowych i w związku z nieprzychylną atmosferą, jaka panowała wówczas wokół psychologii.

POLSKIE CZASOPISMA PSYCHOLOGICZNE WYDAWANE PO 1945 ROKU

W 1952 r. ukazał się pierwszy zeszyc „Przeglądu Psychologicznego”, który miał być kontynuacją połączonych ze sobą: „Kwartalnika Psychologicznego” i „Polskiego Archiwum Psychologii”. Wkrótce edycję pisma zawieszono z wiadomych względów. Pod koniec 1956 r. Zarząd Główny PTP zgłosił do Polskiej Akademii Nauk wniosek o wznowienie i sfinansowanie „Przeglądu” jako organu Towarzystwa. Wniosek ten został przyjęty i pismo uzyskało dotację z PAN. Numer drugi opuścił drukarnię dopiero w 1958 r. Mimo planów, aby pismo wydawać w odstępie półrocznym, do 1964 r. ukazało się zaledwie sześć numerów „Przeglądu”. Pierwszym redaktorem naczelnym został Stefan Błachowski, a w skład redakcji wchodził: Eugeniusz Geblewicz, Mieczysław Kreutz, Stefan Szuman, Tadeusz Tomaszewski i Maria Żebrowska. W latach 1964-1971 pismo ukazywało się jako półrocznik (w sumie ukazały się 22 numery), a od stycznia 1972 roku – jako kwartalnik (zmieniono jednocześnie liczbowanie pisma: przyjęto, że wydane w 1972 r. zeszyty pisma składają się na tom piętnasty). W 1999 r. trafił

POLSKIE CZASOPISMA PSYCHOLOGICZNE W LATACH 1918-2000

do dystrybucji tom 42 „Przeglądu”. Jego redaktorami naczelnymi byli: w latach 1962-1974 – Bolesław Hornowski, 1974-1986 – Czesław Matuszewicz, 1986-1991 – Ryszard Stachowski, 1991-1998 – Augustyn Bańka i od 1999 – Andrzej Sękowski. Redakcja „Przeglądu” mieściła się m.in. w Poznaniu i Warszawie, a obecnie znajduje się w Lublinie.

W pierwszych zeszytach zamieszczono następujące działy: artykuły oryginalne, przeglądy zagadnień, polemiki i dyskusje, recenzje oraz kronika. „Przegląd” publikuje prace ze wszystkich gałęzi psychologii (oprócz psychologii wychowania i nauczania), odzwierciedlających rozwój i postęp w psychologii rodzimej i światowej. Drukuje również opracowania poświęcone aktualnym sprawom zawodu psychologa i działalności Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Równocześnie ze wznowionym „Przeglądem” zaczęto wydawać „Studia Psychologiczne” (1956). Na łamach tego półrocznika drukowane są prace naukowe ze wszystkich dziedzin psychologii – zarówno empiryczne, jak i teoretyczne – autorów krajowych i zagranicznych. Pismo to jest organem Komitetu Nauk Psychologicznych Polskiej Akademii Nauk. Do 1998 r. wydano 36 tomów. Pierwszym redaktorem naczelnym był Tadeusz Tomaszewski, później redagował je Janusz Reykowski.

Pierwszy zeszyt wznowionej „Psychologii Wychowawczej” (z datą lipiec-wrzesień 1958) został oznaczony jako tom XV. Redakcja nawiązała w ten sposób do przedwojennej tradycji tego periodyku. Pismo było początkowo kwartalnikiem, później dwumiesięcznikiem Związku Nauczycielstwa Polskiego (po stanie wojennym sygnowane jako dwumiesięcznik Ministerstwa Oświaty i Wychowania). Wspomniany zeszyt „Psychologii Wychowawczej” był poświęcony pamięci Stefana Baleya. Pierwszym redaktorem została Maria Żebrowska, a siedziba redakcji mieściła się w Warszawie. Zespół redakcyjny tworzyli następujący członkowie: Zofia Babska, Edda Fleszerowa, Mariusz Maruszewski, Zygmunt Putkiewicz i Janusz Reykowski. W skład Rady Redakcyjnej weszli: Stefan Błachowski, Janina Budkiewicz, Maria Grzegorzewska, Stefan Szuman, Alina Szemińska, Włodzimierz Szewczuk i Tadeusz Tomaszewski. W 1967 r. w zespole redakcyjnym powołano stanowisko sekretarza redakcji (funkcję tę objęła Anna Ciechanowicz). Po śmierci prof. Żebrowskiej wiosną 1978 r. redaktorem naczelnym „Psychologii Wychowawczej” został Ziemowit Włodarski.

Pismo to (zawieszono wiosną 2000 r.) publikowało prace psychologiczne związane z szeroko rozumianą problematyką wychowania, nauczania oraz rozwoju. Zamieszczało artykuły teoretyczne i przeglądowe oraz sprawozdania z badań empirycznych. Prezentowało nowe metody i techniki badawcze w psychologii, a także recenzje i sprawozdania z książek i czasopism oraz kronikę wydarzeń (sprawozdania z konferencji, zjazdów i spotkań poświęconych problemom psychologii wychowawczej i rozwojowej). Wydzielony dział był w nim poświęcony problemom praktyki, a każdy zeszyt zawierał bieżącą bibliografię polskich książek i artykułów psychologicznych.

Pod koniec lat sześćdziesiątych narodził się pomysł wydawania w kraju angielskojęzycznego czasopisma psychologicznego pod nazwą „Polish Psychological Bulletin”. W liście intencyjnym, rozesłanym przez jego redakcję do wszystkich oddziałów Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, znalazły się m.in. następujące uwagi: „Pismo przeznaczone jest w zasadzie dla czytelników zagranicznych. Będzie ono zamieszczało cztery zasadnicze typy artykułów: standardowe sprawozdania z badań, artykuły syntetyczne podsumowujące pewne większe cykle badań, artykuły teoretyczne i artykuły historyczne [...]. Chcielibyśmy, aby PPB było reprezentatywną trybuną polskiej psychologii, tzn. by odzwierciedlało to, co się w polskiej psychologii robi zarówno od strony tematyki badań, jak i sposobu ich prowadzenia i prezentowania” (1968). W rezultacie powstał periodyk wydawany od 1970 r. początkowo z częstotliwością dwóch numerów w roku, następnie jako kwartalnik. Patronat nad nim objął Komitet Nauk Psychologicznych Polskiej Akademii Nauk. Prezentuje on dorobek współczesnej psychologii polskiej we wszystkich jej subdyscyplinach, zamieszczając artykuły teoretyczne i empiryczne oraz przeglądy książek. Zazwyczaj numery przygotowywane są tematycznie. Pierwszym redaktorem naczelnym pisma został Jerzy Ekel, a później kierowała nim Ida Kurcz.

Polskie Towarzystwo Psychologiczne wydawało również (zazwyczaj nieregularnie) powielany i przeznaczony do użytku wewnętrznego „Biuletyn Informacyjny Zarządu Głównego PTP”. Jego funkcję przejął (w pewnym stopniu) dwumiesięcznik „Nowiny Psychologiczne” (1981). Pierwsze numery tego biuletynu informacyjno-szkoleniowego redagowali Jerzy Mellibruda i J. Bakanacz. W 1987 r. wydano szesnastostronicową „Bibliografię osobową i rzeczową za lata 1981-1987”.

„Nowiny” publikują prace związane z szeroko pojętą praktyką psychologiczną, zwłaszcza kliniczną. Zamieszczają również sprawozdania z bieżącej działalności PTP oraz informacje o szkoleniach, konferencjach, sesjach i sympozjach naukowych.

PSYCHOLOGICZNE CZASOPISMA NAUKOWE WYDAWANE PO 1989 ROKU

Przemiany na rynku wydawniczym (po 1989 r.) wpłynęły na powstanie kolejnych periodyków psychologicznych.

CEZARY W. DOMAŃSKI

Należy do nich m.in. „Czasopismo Psychologiczne”, ukazujące się trzy razy w roku. Jest ono wydawane pod redakcją Augustyna Bańki od r. 1995 przez Instytut Psychologii UAM. Rok później zaczęto publikować „Forum Psychologiczne”, firmowane przez Instytut Psychologii WSP w Bydgoszczy. Redaktorem naczelnym jest Janusz Trempała. Od dwóch lat są wydawane również „Roczniki Psychologiczne”, stanowiące kontynuację czwartego zeszytu „Roczników Filozoficznych KUL” (poświęconego psychologii). Redaktorem naczelnym jest ks. Władysław Prężyna, a sekretarzem redakcji Piotr Oleś.

Oprócz wspomnianych pism o charakterze naukowym powołano do życia również pierwszy polski periodyk popularyzujący psychologię. Idea wydawania takiego czasopisma narodziła się prawie wiek temu w Stanach Zjednoczonych. Pierwszym krokiem do popularyzacji była wystawa psychologiczna, którą w 1893 r. zorganizował na światowych targach w Chicago Joseph Jastrow (uczeń Halla). Duże zainteresowanie tą wystawą spowodowało, że uczeni tej miary co Hall, William James, John Watson, Edward G. Titchener i Hugo Münsterberg publikowali artykuły popularyzatorskie w nienaukowych czasopismach, próbując przybliżyć szerszej publiczności wiedzę na temat zachowań ludzkich. Pomysłem amerykańskim są też cotygodniowe „kąciki psychologiczne”, prowadzone w wysokonakładowych dziennikach. Poczytność tych kolumn spowodowała, że zaczęto wydawać pierwsze monotematyczne pisma poświęcone popularnemu przedstawianiu treści psychologicznych. Pierwszy taki miesięcznik „Psychology: Health, Happiness, Success” powstał w 1923 r., a jego tytuł dobrze odzwierciedlał oczekiwania amerykańskich odbiorców (Benjamin, Bryant 1997). Przez długie lata w Polsce nie było tego rodzaju periodyku. Istniały jednak działy psychologiczne (np. w „Radarze”), a redakcje większości czasopism skierowanych do masowego odbiorcy starały się uwzględnić zagadnienia psychologiczne. W 1996 r. wydano pierwszy (zerowy) numer pisma „Charaktery”, określonego jako „magazyn psychologiczny dla każdego”. Od lutego 1997 r. pismo to ukazuje się jako miesięcznik; jego redakcja mieści się w Kielcach. Redaktorem naczelnym pisma jest Bogdan Białek. W „Charakterach” (obok psychologów akademickich) publikują osoby nie związane zawodowo z psychologią.

*

Z tego krótkiego przeglądu wynika, że przez ostatnie osiemdziesiąt lat pojawiały się różne, czasem efemeryczne, czasopisma psychologiczne prezentujące rodzimemu czytelnikowi dokonania tej dyscypliny naukowej w Polsce i na świecie. Na bardzo wysokim poziomie merytorycznym utrzymany był niewątpliwie „Kwartalnik Psychologiczny”. Należy żałować, iż nie zachowało się jego bogate archiwum i biblioteka, zniszczone podczas II wojny światowej. Obecnie rolę tę dzielą między siebie inne pisma, których tradycja sięgnie niebawem półwiecza. Jednocześnie nie można zapominać o tym, iż wielu psychologów publikuje swoje prace w pismach interdyscyplinarnych lub związanych z innymi naukami, zwłaszcza z pedagogiką, medycyną oraz higieną psychiczną.

BIBLIOGRAFIA

- Benjamin, L. R., Bryant, H. M. (1997). A history of popular psychology magazines in America. [W]: W. G. Bringmann, H. E. Lück, R. Miller, Ch. E. Early (red.), A pictorial history of psychology (s. 585-593). Chicago: Quintessence Books.
- Błachowski, S. (1929). Kilka uwag o stanie i potrzebach psychologii. *Nauka Polska*, 10, 464-473.
- Błachowski, S. (1930). Od redakcji. *Kwartalnik Psychologiczny*, 1, 1-5.
- Błachowski, S. (1947). Po ośmiu latach. *Kwartalnik Psychologiczny*, 13, VII-XVII.
- Carpintero, H. (1997). Psychological journals. [W]: W. G. Bringmann, H. E. Lück, R. Miller, Ch. E. Early (red.), A pictorial history of psychology (s. 529-535). Chicago: Quintessence Books.
- Joteyko, J. (1926). Słowo wstępne. *Polskie Archiwum Psychologii*, 1, 1-4.
- Osier, D. V., Wozniak, R. H. (1984). *A Century of serial publications in psychology, 1850-1950. An international bibliography*. Milwood, NY: Kraus International Publications.
- Stachowski, R. (2000). *Historia współczesnej myśli psychologicznej. Od Wundta do czasów najnowszych*. Warszawa: Scholar.